

Zgodovinski filmski prveneci

Zdenko Vrdlovec

V t.i. poosamosvojitvenem obdobju je prišlo do nič manj kot edinstvenega fenomena v zgodovini slovenskega filma: v dobrem desetletju, denimo 1992–2003, je nastalo nekaj nad 40 celovečernih igranih filmov, med njimi pa jih je bila skoraj polovica prvencev. Toliko prvencev v enem desetletju, tega slovenska filmska zgodovina dotlej še ni videla. Pri tem pa niti ne gre samo za količino – vrsta teh prvencev je bila prav uspešnih, začevši z Outsiderjem Andreja Košaka, ki je v drugi polovici 90. let slovenskemu filmu vrnil občinstvo, z Ekspres, ekspres Igorja Šterka, ki je prvi naredil dobro festivalsko kariero, in potem V leru Janeza Burgerja, Kruh in mleko Jana Cvitkoviča, Jebiga Miha Hočevarja, Zadnja večerja Vojka Anzeljca, Šelestenje Janeza Lapajneteta, Sladke sanje Saša Podgorška ter Kajmak in marmelada Branka Djurića. In ker je nekaj najboljših debitantov pripadalo mlajši generaciji, se je že govorilo o »renesansi« slovenskega filma oziroma o zamenjavi njegove filmske generacije.

Toda uspešni, popularni, festivalski ali kako drugače znameniti prvenci niso toliko generacijski fenomen, kot so tako rekoč posebnost slovenske filmske zgodovine vse od leta 1948. Na svoji zemlji Franceta Štiglica sicer ni njegov najboljši film, zato pa se ga še zmeraj drži mitična avra prvega povojnega filma. Jože Gale je debitiral s Kekcem (1951), ki je tudi ostal njegov najboljši film. František Čap je prišel v Slovenijo kot češki filmski veteran, toda njegova Vesna (1953) je bila tudi prva slovenska uspešnica. Režijski prvenec Janeta Kavčiča Akcija (1960) je prelomni in skoraj filmnoirovski partizanski film. S Plesom v dežju (1961) je debitiral Boštjan Hladnik, Matjaž Klopčič pa je v istem letu (1967) posnel kar dva – Zgodba, ki je ni in Na papirnatih avionih (oba sta med najboljšimi v njegovem opusu). V 70. letih je največ filmov posnel Vojko Duletič, toda najbolj značilen za njegovo estetiko je prvenec Na klancu (1971). Naslednje desetletje slovenskega filma je odprl Splav Meduze (1980) Karpa Godine, Krizno obdobje (1981) Francija Slaka pa je rešilo produkcijsko sušno leto. Damjan Kozole je debitiral s cinefilskim Usodnim telefonom (1987), v katerem je igral tudi Vinci Vogue Anžlovar, ki je potem kot režiser »zažgal« z Babica gre na jug (1991).

Po vsem tem je tako rekoč zgodovinska nujnost, da je bila tudi največja slovenska filmska uspešnica, torej Naberšnikov Petelinji zajtrk, lahko samo prvenec. Ampak kaj hoče reči ta »zgodovinska lekcija«? Kaj drugega kot to, da bi se na Filmskem skladu kot glavnemu sofinancerju domače filmske produkcije bolj kot z raznimi natečaji, pozivi, razpisi in drugimi formalizmi morali ukvarjati z iskanjem filmskih debitantov. Ki jih niti ne bi bilo tako težko najti. Če so na skladu že »spregledali« celovečerni scenarij Piran Gorana Vojnovića, bi mu morali že včeraj naročiti, naj svoj roman Čefurji raus nemudoma predela v scenarij. Pravo vprašanje je seveda, zakaj Vojnovič tega filma že ne snema. Drugo takšno vprašanje je, ali se bo morala aktualna študentska generacija AGRFT, ki s svojimi filmi osvaja nagrade po vseh mednarodnih festivalih, postarati, preden bo prišla do svojih prvih celovečercev. In dokler bo Filmski sklad deloval kot birokratsko postarana institucija, od katere je odvisna slovenska filmska produkcija, skoraj res ni videti druge perspektive.